Elena ZGÂRCIBABĂ

Repere identitare la nivelul sintactic al limbii române

E.Z. – conf. univ. dr. în filologie, Catedra Filologie Română a Facultății Filologie și Istorie, Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul. Domenii de cercetare: gramatică, lingvistică, filologie romanică. Autoare a unei monografii: *Problema predicatului verbal compus cu semiauxiliare modale în limba română actuală* (2009), precum și a unor suporturi de curs: *Introducere în lingvistică. Note de curs* (2010), *Introducere în filologia romanică. Note de curs* (2011), *Sintaxa limbii române actuale. Note de curs* (2011).

Modalitatea și forma de exprimare ne caracterizează nu numai ca identitate lingvistică, dar și culturală, ne caracterizează ca indivizi. Limba română este considerată de către unii lingviști drept cea mai interesantă limbă din Europa. Ea ocupă extremitatea orientală a domeniului lingvistic romanic. Continuatoare a latinei danubiene sau balcanice, româna reflectă rezultatul romanizării lingvistice a vechilor provincii din Dacia – care corespunde României actuale – Moesia și Iliria. Poziția geografică, la extremitatea Imperiului, în calea marilor invazii din primele secole ale erei noastre, a făcut ca soarta romanității în Dacia sa aibă o evoluție diferită de cea din Occidentul Imperiului. Rolul elementului slav vechi din română este asemănător cu cel al elementului germanic din limbile romanice occidentale (amândouă sunt cunoscute sub numele de superstrat). Româna este o limbă romanică dezvoltată într-un mediu aloglot, fără legătură cu restul romanității, ceea ce explică specificul ei în comparație cu celelalte limbi romanice. Are unele trăsături conservate și altele înnoite, față de latină și celelalte limbi romanice, dezvoltând, totodată, particularități comune cu unele limbi balcanice. Specificul limbii române față de celelalte limbi romanice se poate determina la diferite niveluri ale limbii: la nivel fonetic – are voca-

BDD-A20692 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:42:57 UTC)

lele considerate caracteristice [ă] și [î], însă cu corespondente în portugheză și catalană și un sistem consonantic relativ bogat, inclusiv consoana [h]; la nivel morfologic – flexiunea nominală este mai bine păstrată decât în celelalte limbi romanice; româna a conservat genul neutru; are două categorii de articole; numeralele cardinale, între 11 și 90, au forme tipice; posedă și o flexiune verbală bogată; la nivel lexical – elementele latinești moștenite au frecvența cea mai mare; unele cuvinte latine s-au păstrat numai în română [1, p. 43-44].

Astfel, poporul român, ca oricare altul, și-a format în timp, încă din epoca genezei sale, un mod de a simți și de a gândi lumea, construindu-și, astfel, o identitate distinctă între celelalte națiuni. În dezvoltarea acestei identități, D. Irimia consideră că limba ocupă o poziție dublă: 1. concentrează și reflectă o anumită viziune asupra lumii; 2. modelează concepția vorbitorului (individual și colectiv) asupra lumii. Spiritul național trece în limbă, ceea ce face limba și specificitatea națională să devină consubstanțiale. Dezvoltat în timp, specificul național al unui popor este construit de limbă și reflectat în limbă, în interiorul unui raport de interdependență, desfășurat în ambele sensuri [2, p. 65].

În articolul de față intenționăm să evidențiem modalitatea specifică și variată de a se exprima a vorbitorului de limba română, referindu-ne la unele construcții sintactice proprii numai limbii noastre. Este vorba de structurile ce alcătuiesc predicatul verbal compus (PVC). Problema cu privire la acest tip de predicat în limba română este considerată drept una spinoasă și, prin complexitatea ei, rămâne în continuare deschisă. Discuțiile aprinse sunt polarizate în jurul elementelor ce constituie predicatul respectiv: verbele semiauxiliare și formele verbale prin care se actualizează în limba română verbul de bază al PVC.

Cât despre primul element al PVC, subliniem că sunt controversate opiniile despre statutul morfosintactic al verbului semiauxiliar. Una dintre cauzele comportamentului sintactic al semiauxiliarelor rezidă în faptul că ele își schimbă structura semică prin căpătarea de noi sensuri. Se produce o *degradare funcțională,* adică semul categorial al cuvântului îl predispune la îndeplinirea anumitor funcții sintactice, deși nu totdeauna există o corespondență univocă între semantica referențială și cea categorială. Deoarece unitățile din clasa verbului nu se definesc toate prin însușirile specifice clasei date, cercetătoarea E. Constantino-

BDD-A20692 © 2014 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:42:57 UTC)

vici distinge, în cadrul acestei părți de vorbire, o zonă centrală și una periferică. La periferia clasei verbului sunt incluse unități a căror semnificație referențială nu corespunde semului categorial și ele își pierd anumite însușiri gramaticale [3, p. 45].

Astfel, semiauxiliarele, fiind un segment periferic al clasei verbului, în urma pierderii unor însușiri gramaticale, cer o complinire verbală care le-ar întregi structura semică, în vederea realizării funcției sintactice cu orientare a semiauxiliarului spre un verb ce exprimă o acțiune concretă. În categoria semiauxiliarelor se pot integra doar verbe de la periferia clasei ce semnifică acțiuni interne, afective, iar complinirea lor verbală se realizează printr-un verb concret ce exprimă o acțiune fizică, externă.

Descriind verbele care se îmbină cu infinitivul, S. Berejan observă, pe bună dreptate, că „infinitivul *nu aderă* la verbele ce indică o acțiune fizică concretă (*a citi, a săpa*), o situare în spațiu (*a ședea, a pune*), o mișcare (*a merge, a fugi*) sau procese fiziologice (*a mânca, a auzi*), deoarece ele sunt complete din punct de vedere semantic și sunt îndreptate asupra unui obiect, însă nu asupra unei acțiuni. Nu se asociază cu infinitivul nici verbele ce denumesc fenomene ale naturii (*a ploua, a se însenina*), întrucât acestea sunt impersonale. Infinitivul, ce reflectă în mod potențial raportul față de persoană, formează îmbinări numai cu verbele ce exprimă acțiunea unui subiect” [4, p. 66]. Prezența semiauxiliarelor în construcții cu infinitivul verbelor de mișcare se atestă și în alte limbi, de exemplu, în spaniolă [5, p. 205].

E necesar să precizăm că nu numai verbele abstracte (insuficiente semantic) se înscriu în grupurile semiauxiliarelor. Există și alte verbe autosemantice, cărora le este proprie o nuanță modală, inerentă conținutului lor lexico-semantic. În funcție de contextul în care apar, acestea comportă o modalitate concretă. De altfel, și *Gramatica Academică a Limbii Române* stabilește că verbele modale au o semnificație intrinsec modală sau o dobândesc contextual în vecinătatea altor verbe [6, p. 330].

Aceste structuri își au originea în limba latină, unde au existat forme verbale perifrastice exprimând valori modale și aspectuale: perfectiv, *habeo / teneo / do / facio + participiu trecut pasiv*. Gramaticile latinești descriu o conjugare specială, conjugarea perifrastică *activă* (exprimă

BDD-A20692 © 2014 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:42:57 UTC)

intenția de a săvârși o acțiune, formată din participiu viitor activ + sum) și *pasivă* (exprimă *necesitatea, obligația* de a săvârși o acțiune, formată din gerundiv + sum) [7, p. 427].

În latina vulgară modificările au continuat: *esse* a fost substituit cu *habeo*, însă această substituire nu a avut loc și în limba română, susține Al. Rosetti [8, p. 164]; gerunziul a fost înlocuit cu infinitivul. Astfel, au apărut noi forme perifrastice, care au stat la baza constituirii unor moduri și timpuri în limbile romanice [7, p. 427-428].

Limba română, în evoluția sa, a dat naștere unor inovații în ceea ce privește expresia lingvistică, lărgind câmpul semantic al nuanțelor modale existente în latină, care au implicat și schimbări funcționale. Despre utilizarea formelor perifrastice verbale (numite îmbinări cu infinitivul sau infinitiv postverbal) scrie S. Berejan: „Îmbinările infinitivale în limbă ocupă un loc deosebit atât prin varietatea lor, cât și prin număr. Acest lucru poate fi explicat istoricește: în limba latină infinitivul era întrebuințat aproape exclusiv pe lângă verbe" [4, p. 65], dar „întrebuințarea infinitivului fără *a* în construcții de tipul *possum cantare, scio cantare, volo cantare,* mai ales, în limba vorbită și, datorită relației strânse atât sub aspect semantic, cât și din punct de vedere gramatical, dintre cele două verbe, *a permis continuitatea lor*" (subl. noastră) [9, p. 155].

Este recunoscut faptul că procesul de constituire a clasei respective de verbe persistă în formare, în devenire. Cercetările efectuate au relevat configurarea lor într-o clasă distinctă și sporirea numărului acestora în funcție de evoluția limbii. Extinderea lor cantitativă, multitudinea de sensuri, în special modale, care actualizează atitudinea vorbitorului față de cele relatate sau față de realitatea înconjurătoare, scot în relief comportamentul verbal, gradul de cultură lingvistică a vorbitorilor de limba română. Evoluția, devenirea clasei de verbe respective s-a conturat datorită unor studii profunde, realizate de V. Guțu Romalo, D. Irimia, A. Ciobanu, C. Săteanu, C. Dimitriu, S. Berejan, C. Cemârtan etc. [cf. 10]. Astfel, clasa semiauxiliarelor modale înregistrează peste o sută de verbe, multe dintre acestea se folosesc doar în română. De exemplu: *țin* să subliniez, *vin* să afirm, *caut* să promovez, *stă* să se prăvale etc. Întrebuințarea unui număr impunător de verbe pentru actualizarea gamei de nuanțe modale constituie specificul identității noastre lingvistice, reprezentând repere identitare la nivelul sintactic al limbii române.

BDD-A20692 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:42:57 UTC)

Particularităţile distribuţionale ale semiauxiliarelor modale, avem în vedere cel de-al doilea component al PVC – *verbul de bază / verbul dictal / verbul support*, sunt destul de relevante pentru structura în discuţie. Spre deosebire de alte limbi romanice (şi nu numai), unde un PVC alege în calitate de cel de-al doilea element doar un infinitiv, în limba română acesta poate include şi un conjunctiv, un participiu sau un supin.

Distribuţia verbelor modale din limba română cu modul conjunctiv reprezintă o particularitate, în comparaţie cu limbile romanice. Menţinerea lui în calitate de element al PVC rezultă determinată de faptul că în procesul evoluţiei limbii române, infinitivul a fost, în bună parte, înlocuit prin conjunctiv – fenomen cunoscut în lingvistică sub denumirea de „influenţă balcanică" sau „trăsătură balcanică" [8, p. 236-238 etc.] ori „latinitate orientală" [11, p. 168].

După cum susţine I. Diaconescu, „interferenţa dintre infinitiv şi conjunctiv porneşte din latină şi se accentuează în română. În urma unei perioade de alternanţă, în baza asemănărilor, începe procesul de substituire a infinitivului prin conjunctiv" [9, p. 218], fenomen ce s-a observat deja în secolul al XVI-lea, după cum notează şi S. Berejan [4, p. 16].

Principalele ipoteze referitoare la cauzele fenomenului dat sunt:

1. influenţele greceşti asupra limbilor balcanice;
2. substratul lor comun;
3. tendinţele unei evoluţii interne [4, p. 17; 12, p. 46].

C. Frâncu notează că: „Fenomenul înlocuirii infinitivului prin conjunctiv, deşi prezent în limbile romanice, nu trebuie scos din mediul romanic, căci el era inclus în posibilităţile tipului romanic, dar a fost actualizat numai în anumite arii"..., „influenţa grecească a contribuit la amplificarea răspândirii unei inovaţii interne..." [12, p. 46]. Aceeaşi idee e promovată şi de D. Copceag, care încearcă să demonstreze că româna a constituit un teren prielnic pentru înlocuirea infinitivului prin conjunctiv, fenomen existent încă în latina clasică (*volo*+verb la o formă personală) [13, p. 365]. Această opinie poate fi argumentată prin cunoştinţele actuale în domeniul dialectologiei romanice comparative, însă „balcanitatea", în aprecierea lui E. Coşeriu, este o „latinitate orientală" [11, p. 168].

BDD-A20692 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:42:57 UTC)

Cu referire la limba română, e mai adecvat să aplicăm termenul de *concurență* dintre infinitiv și conjunctiv, fiindcă infinitivul postverbal n-a fost substituit definitiv, ca în alte limbi. După cum notează D. Copceag, acest proces se situează între verbele *a putea* și *a vrea*, reprezentând cei doi poli între care s-a desfășurat fenomenul înlocuirii [13, p. 362]. Evident, primul verb acceptă întotdeauna o formă verbală ce presupune un subiect comun, pe când al doilea verb admite forme verbale cu subiecte diferite (*vreau să plec* și *vreau să pleci*) [13, p. 365].

Drept motive ale acestei înlocuiri, savanții relevă asemănările dintre infinitiv și conjunctiv în plan funcțional, ambele fiind moduri dependente. Preferința pentru conjunctiv este justificată prin capacitățile mai evidente ale acestuia de a raporta acțiunea la număr și persoană. După cum afirmă S. Berejan, calitatea potențială a acestei substituiri a existat încă în latină. Din cauza unor verbe ca *volo*, care se construiesc atât cu infinitivul, cât și cu conjunctivul, în cazul eteroprosopiei, specificarea subiectelor devenea obligatorie, de aceea apărea conjunctivul *volo dicas* [4, p. 46].

Examinând fenomenul concurenței dintre cele două forme verbale în diacronie, e necesar a specifica ritmul mai lent sau mai rapid de utilizare, fiind asociat ori de primatul infinitivului, ori al conjunctivului. După cum susține I. Diaconescu, în limba română din secolul al XVI-lea modul conjunctiv, prin frecvența sa, domină infinitivul [14, p. 167]. Formele în discuție sunt atestate atât în contextele comune, cât și în cele specifice, în care prezența unuia este incompatibilă cu a celuilalt. Această deosebire plasează cele două moduri într-un raport de *distribuție defectivă* [15, p. 317]. În secolele următoare, al XVII-lea și al XVIII-lea, „raportul dintre întrebuințarea infinitivului și a conjunctivului pare să fie mai omogen, media reprezentând-o proporția de 60% la 80% în favoarea conjunctivului" [15, p. 321]. S. Berejan constată că, începând cu a doua jumătate a sec. al XVIII-lea și, în special, în sec. al XIX-lea, infinitivul își extinde din nou considerabil sferele de utilizare – are loc un proces invers, cauzat de influența modelelor străine [4, p. 48]. Conjunctivul tinde să înlocuiască infinitivul postverbal, pe când infinitivul devine frecvent, fiind ca determinant al substantivelor [*ibidem*, p. 49].

Această revitalizare se datorează efectelor stilistice (stilul științific are o preferință sporită pentru infinitiv), precum și influenței traducerilor

BDD-A20692 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:42:57 UTC)

din limbile franceză, germană, engleză, rusă, în care infinitivul e destul de răspândit [15, p. 322]. Dacă în virtutea unei tendințe de uniformizare, confirmă D. Copceag, ar trebui să se producă fie eliminarea infinitivului, fie a conjunctivului din componența perifrazei verbale, aceasta ar duce la prejudicii în procesul de comunicare [13, p. 366]. Așadar, se creează impresia că predilecția vorbitorilor de limba română pentru construcția unor verbe, în special a verbelor modale, cu infinitivul în structuri infinitivale, este una evidentă.

Faptul că unele verbe au același subiect ca și verbul determinant în anumite contexte, în altele – subiecte diferite, constituie, în opinia lui D. Copceag, un *principiu lingvistic activ,* un criteriu hotărâtor, ce favorizează posibilitatea sau imposibilitatea verbelor în cauză de a se construi cu infinitivul [13, p. 370].

Cele enunțate *supra,* cu referire la sinonimia dintre infinitiv și conjunctiv, ne permit a preciza ideea că elementul component al PVC, conjunctivul preia funcțiile infinitivului, substituindu-l. Pentru a justifica acest lucru, apelăm la conceptul de *sinonimie situativă, contextuală*. Astfel, se observă neutralizarea opozițiilor paradigmatice în planul conținutului, menținându-se distincția dintre semnificanți. Luând în considerare expresivitatea limbii, trebuie accentuat faptul că se optează pentru alternanța infinitiv-conjunctiv. E o posibilitate multiplă de actualizare a limbii, ce se înscrie în perimetrul unui *comportament verbal* susținut al vorbitorilor de limba română. Aceasta constituie unul dintre reperele identitare ale limbii române.

Referințe bibliografice

1. Marius Sala, Ioana Vintilă-Rădulescu, *Limbile Europei*, Univers Enciclopedic, București, 2001.
2. Dumitru Irimia, *Limba – componentă fundamentală a specificului național,* în revista „Limba Română”, Chișinău, nr. 2, 1991, p. 65-69.
3. Elena Constantinovici, *Semnificația lexicală și valorile sintagmatice aspectual-temporale ale verbului în limba română*, Editura CEP USM, Chișinău, 2001.
4. Silviu Berejan, *Contribuții la studiul infinitivului moldovenesc*, Chișinău, 1962.
5. Florența Sădeanu, *Paralele româno-spaniole în sintaxa verbului*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XVIII, București, nr. 2, 1972.

BDD-A20692 © 2014 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:42:57 UTC)

6. *Gramatica limbii române*, vol. I, *Cuvântul*, Editura Academiei Române, București, 2005.
7. *Enciclopedia limbii române*, Univers enciclopedic, București, 2001.
8. Alexandru Rosetti, *Istoria limbii române. De la origini până la începutul secolului al XVII-lea*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.
9. Ion Diaconescu *Infinitivul în limba română*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977.
10. Elena Zgârcibabă-Bogdan, *Problema predicatului verbal compus cu semiauxiliare modale în limba română actuală*, Editura CEP USM, Chișinău, 2009.
11. Eugeniu Coșeriu, *Lingvistica integrală*. Interviu cu E. Coșeriu realizat de N. Saramandu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996.
12. Constantin Frâncu, *Geneza limbii și a poporului român*, Casa Editorială „Demiurg", Iași, 1997.
13. Dumitru Copceag, *Despre înlocuirea infinitivului prin forme personale în graiurile românești și sud-italiene*, în „Studii și cercetări lingvistice", Anul II, București, 1961, p. 361-373.
14. Ion Diaconescu, *Unele aspecte ale înlocuirii infinitivului cu conjunctivul în limba română din secolul al XVI-lea*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, București, 1965, p. 167-170.
15. Ion Diaconescu, *Concurența dintre infinitiv și conjunctiv în limba română*, în *Limbă și Literatură*, București, 1977, p. 317-327.

BDD-A20692 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:42:57 UTC)